

THELEKESY IMRE.

1497—1560.

NEGYEDIK ÉS BEFEJEZŐ KÖZLEMÉNY.

Izabella királyné Frater György akaratának hódolva 1551-ben mondott le fia János Zsigmond nevében Erdélyről, hogy Szent-István koronáját ama történetünkben oly sokat emlegetett sziléziai hercezséggel cserélje föl. Azóta öt esztendő telt el, de Ferdinánd uralma Erdélyben nem hogy megszilárdult volna, de napról-napra kétségesebbé váltott. Hasztalan volt minden igyekezete, hogy a portát egyezkedésre bírja, követei drága pénzen legfeljebb is rövid fegyvernyugvást, vagy békét vásárolhattak, a mit a török szokása szerint nem tartott meg s nyíltan kijelentette, hogy János király fiát minden áron visszahelyezi atyja örökségébe. — Az erdélyi rendek rövid idő alatt meggyűlöltek Ferdinánd kormányát, és visszakívánták János Zsigmondot, hogy legalább a török örökös zaklatásaitól szabadúljanak. — Az elégedetlenség évről-évre fokozódott, s míg az agg Petrovics folytonos érintkezésben a fényes portával, a francia udvar által is sarkaltatva, minden követ megmozdított gyámfia érdekében, addig az erdélyi rendek Dobó István vajdára panaszkodtak Ferdinánd előtt, ki tapintatlan bánásmódjával, zsarolásaival és erőszakoskodásával, csak sietteté azon mozgalom kitörését, mely Izabella és fia visszahozásával Erdély különválását eredményezte.

Még a Habsburgházhoz természetyszerűleg mindig ragaszkodó szászok is megtagadták hagyományos hűségüket s készek voltak János Zsigmond mellé állani, ha a múlt feledve s kiváltságaik biztosítva lesznek. A rendek már 1556 elején követeket küldöttek

Ferdinándhoz, kik sérelmeiket elősorolván, arra kérték az uralkodót, hogy mentse fel őket hűségi esküjök alól, ha Erdélyre oly kevés gondja van. — Ezt megelőzőleg már a vajda mellözésével Balassa Menyhértet főkapitánynya választották, ki az uralkodóház elkeseredett ellensége s Kendy Ferenczcel együtt az Izabella visszahozatását sürgető párt fővezére volt.

Erdély különválásának azonban a politikai alakulások s a viszonyok kényszerítő hatalmának következtében szükségképen is be kellett következni s most hatalmas emberek állottak a mozgalom élére, kik a százados törekvést rövid idő alatt megvalósították. Hasztalan volt ez ellen minden küzdelem, hasztalanul pazarolták a honfivert: a Királyhágón túli országrész önállósága már csak idő kérdése volt.

Izabella még alig lépte át Magyarország határait, már Erdély Ferdinándra nézve tökéletesen el volt veszve. Dobó megkísérelte ugyan az ellenállást, de miután nem csak vajda társa Kendi, de saját hadi népe is elpártolt tőle, meg volt bénítva minden igyekezete és Szamosújvárba zárkózva kétségbe esve szemlélte a hihetetlen gyorsasággal terjedő mozgalmat, melynek hullámai okvetetlenül eltemették azokat, kiket magukkal nem sodortak.

Az 1556-ik év végével János Zsigmond már benn ült atyja örökében. Ferdinánd rendes szokása szerint csak bízatta kevés számú híveit s midőn hosszas halogatás után a cselekvés terére lépett, mulasztásait többé helyre nem hozhatta. Mert míg követei Zay és Verancsics, a portával alkudoztak, Felső-Magyarország is csatlakozott az erdélyi mozgalomhoz s a gyűlölt német zsoldosokat szétverve, egy pár nevezetesebb erősség kivételével János Zsigmondnak hódolt. Hadvezérei egyik kudarcot a másik után vallották s valóban megbotránkoztató az a könnyelműség, mellyel Ferdinánd ezen országrész védelméről gondoskodott. A Perényiek, Bebekek, Patócsyak, Báthoryakkal, Dietrich és Pukhaimok állottak szemben, tapasztalatlan, elbizakodott, gyámoltalan katonák, kik nemcsak ütközetet veszítettek, de igen gyakran saját ügyefogyottságuk miatt seregöket is megtizedelték, végső veszedelembé sodorták. — Gyülelész hadaik rablásból, fosztogatásból éltek mint az útféli martalóczok s valóságos Isten ostora volt a föld népén a dühödt német had, mely éhségtől gyötörtetve embertelenebb volt a po-

gánynál, vért ugyan nem ontott, de elvette a pórtól utolsó betévé falatját.

Csődálatos, hogy annyi szomorú tapasztalatból sem okúlt Ferdinánd s nem hagyott fel a magyarok iránt viseltető régi bizodalmatlanságával. Hadai vezérlését mindig idegenekre bízta, kik — egy pár kivételével — fegyvereire csak gyalázatot hoztak.

Így történt most is Felső-Magyarországon, hol Tahy, Zaberdin püspök, Mágócsy, kiváltképen pedig Forgách Simon eleinte sikerrel küzdöttek a fölkelők ellen, s Tarkót, Ujvárt, Nagy-Idát elfoglalván, diadallal hurczolták körül Ferdinánd zászlaját, de alig hagyták el a csatatért, a német vezérek fejöket vesztve, az első mérkőzésnél csúfos vereséget szenvedtek.

A királyi hadak ugyanis Pukhaim Farkas és Dietrich Marczel vezérlete alatt a Bebekék ős fészke, *Krasznahorka*, vára alá szállottak s az erősséget ostrom alá véve ott vesztegeltek egy pár hónapig, annélkül hogy jelentékeny körülbelől 4—5 ezer főnyi seregükkel csak valamire is mehettek volna. Ez alatt Bebek a töröktől némi segédhadakat nyervén, nagy hirtelen megtámadta őket, kik ostromló szereik hátrahagyásával gyáván megfutottak s az ösmeretlen vidéken útat vesztve Bebek huszárjainak csapásai alatt hullottak el. Megsemmisült az egész sereg, hadi felszerelésük pedig mindenestől a győzők kezébe került s hogy a Ferdinánd zászlaját érő gyalázat teljesebb legyen, a zsoldosok az ütközet után saját vezéreiket vasra verték.¹⁾

A krasznahorkai vereség legelső következése volt, hogy az eddig Ferdinándhoz szító urak és nemesek is egymásután nyitották meg váraikat Izabella párthívei előtt, úgy hogy Felső-Magyarországon jóformán csak *Kassa* maradt meg birtokában, miután a jelentékenyebb erősségek közül *Husztot* Szalay Benedek és Korláth Mihály, *Tokajt* Némethy Ferencz s nem sokkal utóbb, *Váradot* Forgách Simon hősi ellentállás után végre is kénytelenek voltak feladni. A *Kassa* körül fekvő tartomány azonban legnagyobb rész-

¹⁾ Istvánffy elbeszélése szerint a gyáva vezérek zsoldjuk és katonai rangjuktól csúfosan megfosztattak, Thelekessy armalis levelében azonban Ferdinánd kedves hívének nevezi Pukhaimot, ki állásáról önkényt mondott le.

ben már a felkelőket uralta s e kiváló fontosságú hely megmaradása is nagyon kétséges vala. Az országrészt birtoklása pedig Kassától függött; ha ez feladja magát, Ferdinánd ügye menthetetlenül veszve van. — Ferdinándnak tehát késelem nélkül új csapatokat kellett küldenie erre a harczterre s oly hadvezért, kinek bátorsága, s elegendő képessége legyen szembe szállani a fölkelőknek léptenyomon növekedő táborával. A nehézkes német gyalogsággal itt már többé sem mire sem lehetett menni, elhatározott gyors fellépésre volt szükség, jól fegyelmezett lovas hadosztályra, mely vakmerően beekelje magát az ellenséges tábor közepébe s megnyitván az utakat, felszabadítsa Kassát, a hovatovább szűkebb körre vont ostromzár alól.

Ily körülmények között Ferdinánd végre is magyar tanácsosaira hallgatván, *Thelekessy Imre* lévő kapitányt, ki Szigetvár fölmentésénél is méltónak mutatta magát az uralkodó különös bizalmára, az ifjú Ferdinánd főherczeg táborából, körülbelül 500 főnyi huszársággal egyenesen felső-magyarországi hadainak segítségére küldötte.

Imre kapitány ebben az időben már 60 felé járó öreg vitéz volt, de egy pillanatig sem habozott a nagy felelősséggel járó megbízatást elfogadni s az 1656-ik év őszén Felső-Magyarországon termett.¹⁾ Katona volt minden izében, s így nem válogatott a megbízatásokban, de tűzön, vízen keresztül híven követte zászlaját; birtok-ügyei pedig kevés gondot okoztak neki, mert úgy őstől maradt csekély öröke, mint adományos jószágai a török által megszállott területen vagy azok szomszédságában feküdtek, de nem is képeztek valami nagy uraságot, úgy hogy jövedelmükből bizony bajos dolog lett volna tisztességesen fenntartani családját. Úgy-

¹⁾ Thelekessy Felső-Magyarországba való érkezésének idejét sem kútfontokból sem az oklevelekből pontosan meghatározni nem lehet. Miksa cseh király, 1557 márczius 15-én úgy emlékszik róla, mint a ki ő felsége dolgában állandóan Felső-Magyarországban van elfoglalva s Ferdinánd 1557. év július 10-én szerződik vele, mint zsoldos kapitányával. Minthogy azonban armalis levelében határozottan az áll, hogy a királyi hadak veresége következtében küldötte őt Ferdinánd Felső-Magyarországba, ez alatt pedig csak a krasznahorkai vereség értendő, Imre kapitánynak az 1556-ik év őszén már új állomásán kellett lenni.

látszik nem is sokat törődött velük, főleg első feleségének halála után; 1555-ben trencsényi házát is eladta Horváth Bertalannak¹⁾ s ma Kőszegnél, holnap Veszprémben, majd Léván és Babocsánál mérközvén a törökkel, két árvájának neveltetése felől sem gondoskodhatott kellőleg, nemhogy birtokaival foglalkozhatott volna.

Mert első házassága is későcskén jutott eszébe, vagy az örökös hadi lárma között arra sem érhetett rá, elég az hozzá, hogy felesége halála idején fia és leánya egyaránt kiskorúak voltak, kik még nagyon megérezhették a gondos anyai kéz hiányát. Úgy látszik rokonokra sem bízhatta őket, mert testvérei egymásután dőltek ki mellőle, megházasodni pedig deresedő fővel, mikor az ember már jóval maghaladta az ötvenet, talán még e sokat próbált kemény vitéz előtt is merész vállalkozásnak tetszett.

De utóvégre is mit tehetett egyebet? — Gyermekének gondviselőre, családi tűzhelyre volt szükségük, mert a fiút még csak maga mellé veheti a nyeregbe s felnőtt volna az is mint ő, a csaták zajában, de a leány gyermek sorsa egészen más, azt sem a táborba nem viheti, sem idegenek között nem hagyhatja ebben a háborús világban, mikor a főurak várainak évszázados tömör falai ép oly kevés biztonságot nyújtanak, mint a pór bogárhátú viskója. Megházasodott tehát másodszer is, feleségül vevén Garay Bánffy Katát, a történetünkben oly nagy szerepet játszó Garay család utolsó férfi tagjának, Lőrincznek leányát.

E választás valóban dicséretére válik Imre kapitánynak és a mellett bizonyít, hogy mielőtt házasságra szánta fejét, előbb okos ember módjára jól körütekintett és alaposan megfontolta mit cselekszik, nehogy később megbánja elhatározását. Garay Kata már csak azért is illendő társ volt hozzá, mert nem valami nagyon fiatal, sem pártában megvénült agg szűz, hanem tisztoskorú özvegy vala, ki már két férjet temetett el. — Első férje Markos vagy Ocsarevics Péter, hatalmas rácz főnemes, Szapolyaynak buzgó híve s a kis János Zsigmondnak keresztatyja volt,²⁾ kinek halála után Gothó Miklóshoz ment nőül s ez tekintélyes vagyonát végrendeletében reá hagyta.³⁾ Pedig atyja után is sokat örökölt Kata asszony,

¹⁾ Orsz. levélt. N. R. A. fasc. 725. m. 47.

²⁾ Dr. Thallóczy Lajos: Csömöri Zay Ferencz.

³⁾ Orsz. levélt. Lib. Reg. II. 415. l.

az ős Garay jószágokból s igazán «*értékes*» özvegy vala, ki ha minden áron férjhez akar menni, bizonyára válogathat a kérőkben s hogy mégis a már hajlott korú, nem gazdag, nem is valami magas állású vagy fényes nemzetségből való Thelekessyt választotta, annak a jele, hogy különösen becsülte az egyenes, szilárd jellemű, jeles vitéz hírében álló férfit s kétszeres özvegysége szomorú fátyolát érdemesnek tartá letenni érette.¹⁾

E házassággal Thelekessy több előkelő összeköttetés mellett sógora lett régi bajtársa Csömöri Zay Ferencz főkapitánynak, kinek felesége, Borbála, Garay Katának testvérhuga volt. Zay már ebben az időben igen kedvelt egyéniség vala az udvarnál, fontos tisztségeket bíztak reá s mint nyelvekben jártas, kiváló műveltségű ügyes diplomatát, Konstantinápolyi követjárásokra alkalmazta őt Ferdinánd. A sógorok szerették s kölcsönösen támogatták egymást, kedvencz eszméjük volt, hogy gyermekeiket össze házasítják.

Thelekessy tehát gyermekei sorsa felett nem aggódott többé, mert Garay Kata maga gyermektelen lévén, az árváknak valóságos édes anyjuk lett. — Pártfogójuk is akadt az előkelő atyafiság között, kik távolléte alatt szükség esetén védelmükre keltek.

Imre kapitány, mint már említettük, 500 főnyi magyar huszárral indult el a már már elveszett országrész vissza foglalására és *Kassát* választotta had-működése központjául, melynek parancsnokságát Ferdinánd ebben az időben Maczedoniai Péter helyett Dersffy Istvánra bizta, az összes királyi hadak pedig még mindig Pukhaim Farkas vezérlete alatt állottak. — Ő mint egyszerű zsoldos kapitány jelent meg közöttük s állásának tekintélyt és méltóságot egyedül vitézi híre s csakhamar bebizonyított fényes hadvezéri képességei kölcsönöztek.

Ferdinánd ez alatt Szilézia, Cseh és Poroszországból jelentékeny zsoldos hadakat fogadott, melyek Geratov János, Jablunkow Albert és Sporhaim Jakab vezérlete alatt Kassán táboroztak, hova

¹⁾ Nincs is nyoma, mikor köttetett e házasság, de 1557 július 6-án Garay Kata már Thelekessyné. (Orsz. levélt. Lib. Reg. II. 272. l.), de mint-hogy 1656 tavasza óta Imre kapitány szünet nélkül hadakozott, a háztűzésre nem érhetett reá s több okból is nagyon valószínűnek látszik, hogy házassága 1555 végére vagy 1556 elején történt.

Thelekessy megérkezvén, a hadi tervet közösen megállapították s késedelem nélkül a fölkelők ellen indultak.

Hősünk tagadhatlanul nagy feladattal állott szemközt, melynek megoldásától nem csak saját hírneve, de családjának, maradékainak jövője is függött. Mert Thelekessy, a negyven év csatáiban megöszült vén bajnok, jóformán szegény ember volt, szolgálatait nem jutalmazták kellőleg s míg más, politikai tekintetben jelentékenyebb emberek, uradalmakat, országos méltóságokat nyertek, neki csak egy pár elhagyott udvarház jutott, s szerencse ha birtoklásáért költséges pereket nem kellett folytatnia. Most ha győz, és vissza állítja Ferdinánd uralmát Felső-Magyarországon, dicsőséggel fejezi be hosszú hadi pályáját s az udvar bizonyára nagyobb tekintettel lesz érdemeire mint eddigelé volt, de ha a szerencse élte alkonyán hátat fordít neki, magyar letére valószínűleg még egy jelentéktelen erősség parancsnokságát sem bízzák többé reá, hanem végkielégítésül még egy udvarhelyet inscribálván neki, elküldik pihenni tüzelője mellé.

Mert nincs kétség benne, hogy látszólagos alárendeltsége daczára, az egész hadjáratot Thelekessy intézte, s a felelősség egyedül őt terhelé. Utasítása szóbeli, s a mellett igen rövid volt: *Győzni minden áron!* Imre kapitány tehát ehhez tartotta magát, s miután tapasztalta, hogy Ferdinánd idegen zsoldosai, nemcsak harcra készen, de a mi fő — egy havi zsoldjukat előre fölvevén — harzi kedvben is állanak, sietteté a támadást, nehogy a hadjárat sikere, a zsoldosoknak mihamarább bekövetkezendő fizetlensége miatt — meghiusúljon.¹⁾

¹⁾ Igen jellemző a mit erre vonatkozólag Forgách Simon, öcsöce Commentárjaihoz csatolt jegyzetében elbeszél: «Mert ugyan törvények ez, hogy mikor alábocsátják őket, akkor adnak csak egy hó pénzt nekik, az után kóborlással élnek, a hol nincs mit kóborlani, ott éhél halnak; mert senki élest nem viszen utánnok, miért hogy nincs mivel megvenniük, ha penig visznek is valami élest, nincsen mit adni érte; ha meg ér szegén betegedni, egy jó falatot, egy ital bort nincs mivel venni, soha fel nem táplálhatja magát, hanem meg kell halni; magok is annyira elunják egymást, hogy oztán az betegeknek feljök se mennek, hanem az mellikkel asszonyember vagon, míg az egészséges az mint lehet bánik vele, ha az is megbetegszik, senki feljök sem megyen oztán, hogy ki nem mehetnek

Említettük már, hogy Kassát mindenfelől ellenség környezte, s a fölkelők közel fekvő erősségeiből ki-kirontván, a királyi hadakat keresztűzbe vették s az utakat elzárván, nemcsak mozdulataikban akadályozták, de váratlan támadásaikkal zavarba hozván, apróbb csatározások alkalmával, egyszer-másszor sokat levágtak bennök. Thelekessy a tapasztalt katona éles szemével mindjárt belátta, hogy hasonló körülmények között Ferdinánd hadai jóformán csak Kassa és környéke védelmére szorítkozhatnak, de támadólag lépni fel s tervszerűleg intézni a hadjáratot teljes lehetetlenség, míg a Tisza és Bodrog köze a felkelők hatalmában van, s míg a folyók mentén épült erősségek le nem rontatnak. Tapasztalta, hogy az erdélyi és felsőmagyarországi mozgalom összetartó kapcsait ezek a magukban véve jelentéktelen, de az együttes működés szempontjából igen fontos — erősségek képezték; az volt tehát célja, hogy elfoglalásuk által a két felől támadó, s egymással folytonos érintkezésben álló ellenséget külön és biztosabban védhető területre szorítsa, s a mozgalom terjedését úgyszólván localisálja, ennek megtörténte után pedig a királyi hadakat czélszerűen megosztván, egyszerre több oldalról támadhasson.

Mindenekelőtt tehát a zempléni várkastélyt támadta meg, melyet a fölkelők vezére, Perényi Gábor, igen helyes stratégiai felfogással közel a Bodroghoz abból a célból épített, hogy belőle a királyi hadaknak minden mozdulatát szemmel tarthassa, s vitézei szerte kóborolván, gyakran egész Kassáig űzték a portyázó német zsoldosokat.

Thelekessy látván, hogy az említett várkastély nem védelemre épült, be sem várta, míg a kassai had a német faj jellemző fontoskodásával nagy lomhán megmozdult, hanem válogatott csapatjaival hirtelen megtámadta, s mielőtt a tábori ágyúk és ostromló szerek megérkeztek volna, rohammal be is vette az erősséget.

Innen *Palócz* alá szállott, hol azonban már nem ment oly könnyen a dolog, s az őrség minden órán segítséget várván Peré-

helekből; az táborok elbűdösül, eldöglik és nagy nyomoruságos halálokkal halnak meg, mert sok meggyógyulna benne, ha volna mit enniök és inniök, de az fizetlenség miatt éhség leszen köztök, abból dögihalál, aztán hamisan az magyar éjnek tulajdonítják». Forgách: Comment. akadémia kiadás. 157. 1.

nyi Gábortól, vitézül tartotta magát. Az Ung és Bodrog között épült várkastély a Dobó-család ősi birtoka volt, de esküdt ellenségök, Perényi Gábor, erőszakkal elvevén tőlök, saját hadi népével rakta meg, s úgy megerősítette, hogy Thelekessy csak nagy erőfeszítés s jelentékeny veszteség által juthatott birtokába. Mikor a sűrű ágyúzás következtében a falak már megtörttek, Thelekessy rohamra parancsolta vitézeit, s maga legelől járván, példája és szavai által lelkesítette követőit. A várbeliek azonban emberül védtek magokat, de látván, hogy segítség sehonnan sem érkezik, buzgalmok lankadni kezdett, míg az ostromlók Thelekessy buzdítására újult erővel rohanták meg a támadt réseken a falakat, s rövid, de véres küzdelem után be is vették az erősséget, — melyet aztán Imre kapitány földig rontatott.

Ezalatt Perényi Gábor is hírül vette, hogy Pálóczot Thelekessy erősen vívatja, egybegyűjté tehát a királyné hadait, s jelentékeny sereggel a várkastély fölmentésére indult. Mikor *Varannó* alá érkezett, meghallotta, hogy már minden késő, mert Pálócz elesett, s az ostromlók töből elhányták, de értesült arról is, hogy a királyi hadak fizetőmestere, Gorczakker János, kevés számú magyar-német lovas és gyalog hadi néppel Kassáról Pálócz felé igyekszik, hogy az ostromló seregnek pénzt, kíséroiiben pedig fegyveres segítséget vigyen.¹⁾ Erre Perényi tüstént megváltoztatta szándékát, s Gorczakkernél gazdag zsákmányra számítván, üldözőbe vette, ki azonban látván a veszélyt, útját megváltoztatta, s mielőtt Perényi nyomába ért volna, a Báthory-nemzetség varannói udvarházába vonúlt, s a különben is szilárd köépületeket sánczokkal és földhányásokkal megerősítvén, elszánta magát a védelemre.

¹⁾ Istvánffy (Lib. XIX.) és Thelekessy armalis levele, úgy adják elő a dolgot, hogy ez a Gorczakker (Istvánffynál Gersacher, az armalisban Hertschacher), mint Ferdinánd egyik hadnagya, egyenesen a Pálóczot ostromló sereg segítségére indult. Így vélekedik Forgách Ferencz is a maga Commentárjaiban, de testvére Forgách Simon, mint legilletékesebb tanu, előadását a következő megjegyzéssel kíséri: «Garcziaker nem volt főhadnagy, hanem fizető és mustra mester, pénzt vitt a hadaknak s kassai németek és magyarok kísérték, kiket Perényi a varannai udvarba szorított. A német had ekkor Leleszt vitatta, Perényi Gábriel népére». Ez utolsó állítására nézve azonban Simon úr is téved, mert Leleszt ostroma 1558-ban történt. (V. ö. Istvánffy i. h. Forgách Comment. 166. l. akadémiái kiadás.)

Perényi nem lévén ostromhoz készülve, három napig hasztalanul törette a nagy elszántsággal védelmezett torlaszokat, s ez alatt Gorczakker megbítt emberei által levelet küldött Thelekessynek, hogy haladéktalanul segítségére siessen, mert a veszély nőttön nőtt, s az ostromlottak, mint előre látni lehetett, már csak rövid ideig tarthaták magokat. Perényi azonban a levélvivőket elfogatta, s különben sem tartott Thelekessytől, mert a Bodrog folyó, mely a két sereget egymástól elválasztá, a folytonos esőzések következtében olyannyira megáradt, hogy az átkelés rajta lehetetlennek látszott. Ehhez járult még, a miről azonban valószínűleg sem Gorczakker, sem Perényi nem tudott, hogy Imre kapitány Palócz ostrománál csipején sebet kapott, úgy hogy a városba szorúlt magyar és német csapat kétségbeejtő helyzetbe jutott, s valóban csak az isteni gondviselés menthette meg őket Perényi bosszújától.

A gondviselés szerepe pedig egy nőnek, Homonnay Gábor özvegye, Gyulaffy Rozinának jutott, ki látván Ferdinánd népének veszedelmét, titkon értesítette Thelekessyt, s ez nem gondolva a maga bajával, tüstént felültette hadait, és szokott gyorsaságával a Bodrognál termett.

Perényi meglepetéstől nem tartott, mert a folyón való átkelést ő is lehetetlennek tartá, másfelől meg Gorczakker levelét elfogván, nem is sejté, hogy Thelekessy értesült a történetek felől. Azonban rosszul számított, mert Imre kapitány nem az az ember volt, a kit kitűzött céljától az akadályok elrettentettek volna, ellenkezőleg ha föltett magában valamit, azt ha törik, ha szakad, végre is hajtotta. Megindítván tehát seregét, a mint a megáradt folyam partjához ért, lelkesítő beszédet tartott katonáihoz, hogy vitéz bajtársaikat, saját vérüket ne hagyják az ellenség bosszújának, hanem átkelven a folyón, siessenek segítségökre. A legénység azonban Isten-kísértésnek tartván a dolgot, nem hajolt beszédjére, s már-már minden veszve volt, midőn Imre kapitány egy hősies gondolatból megkapatva, halálmegvetéssel a háborgó hullámokba ugratott... A huszárok látván szeretett öreg vezéröket küzdeni a tájközö habokkal, nem akartak rosszabbak lenni nálánál, s a fényes példa által gyűjtött lelkesedés tüze elterjedvén a seregben, mindnyájan követték őt, és a folyón szerencsésen át is keltek.

Perényi hadait megverni ezután már könnyű feladat volt,

mert az ostromlók Thelekessy csodával határos megérkezését látván, eszöket vesztve rémültökben szanaszét futottak, s Imre kapitány szokása szerint kimélni akarván a magyar vért, hagyta őket menekülni, élükön Perényivel, ki csak gyors lovának köszönhető, hogy ott nem hagyta a fogát, de így is 300 embere maradt a csataterén, mert a huszárok nagy harczy kedvökben irgalmatlanul kardéltre hányták azokat, kik jó szerével meg nem menekülhettek.

E győzelem után, minthogy a tél már beállott s a hadviselés országszerte szünetelt, Thelekessy Kassára, Gorczakker pedig, ki mint Ferdinánd biztosa tartózkodott Magyarországon,¹⁾ uralkodójához Bécsbe ment. Érdemeiért aranysarkantyús vitézzé tette őt Ferdinánd, Thelekessy azonban megmaradt továbbra is egyszerű zsoldos kapitánynak.²⁾

A telet s a következő 1557-ik év tavaszát Ferdinánd németországi útjához való készülődésekkel töltötte el, melynek bevallott célja az volt, hogy a birodalmi rendeknél a régóta megígért és örökösen szorgalmazott segédhadakat kieszközölje, de tulajdonképen a császári korona megszerzésén fáradozott, melyről V. Károly már a múlt évben lemondott. Meg is látszott a magyarországi ügyek állásán, hogy az uralkodó magas célok után törekszik, miknek valószínűsítése közben alattvalóinak nem kevésbé fontos érdekeit tökéletesen elhanyagolja.

Hiába aggódott Thelekessy, hogy a Felső-Magyarország elfoglalására oly alkalmas idő elmúlik; az udvarnál keveset törődtek az ő aggodalmaival, ha szinte el is jutottak azok odáig, s úgy látszik Ferdinánd tökéletesen meg volt elégedve a helyzettel és vérmes reményekkel nézett a közel jövőbe. A császári korona megszerzése képezte minden vágyát és törekvését, s úgy gondolkozott, hogy annak birtokában Magyarország fölött való uralmát is könnyebben megszilárdíthatja. Viszont a nemzet, vagy legalább is annak egy tekintélyes többsége,

¹⁾ Fraknói Vilmos: Magyar országgyűlési emlékek, IV. k.

²⁾ Érdekes, hogy a felső-magyarországi hadjárat most előadott részleteit, Istvánffy és Thelekessy armalissa, csaknem szóról-szóra egyformán beszélik el, mi arra mutat, hogy Istvánffy mint Oláh Miklós kancellárnak 1562-ik év óta titkára, ösmerte és olvasgatta Thelekessy czímerlevelének fogalmazatát s több alkalommal Imre kapitányra vonatkozólag annak kitételeit is használja.

szentül hitte, hogy hazánkat csak a német birodalom segítségével lehet megmenteni a töröktől. Hogy mennyit áldozott ez a birodalom érettünk, s tulajdonképen kiért áldozta? — arra megfelelnek a történelem lapjai, de való igazság az, hogy ez a *hit* juttatá Ferdinándot az Árpádok örökébe, ez csoportosítá körülötte a honfiakat, midőn a trón ingadozni kezdett alatta, s legfőképen *ennek* tulajdonítható, hogy maradékai háromszáz esztendő óta viselik fejükön a szent István koronáját.

Ferdinánd, mielőtt németországi útjára indult volna, Pozsonyba gyűjté össze az ország rendjeit, s maga is megjelent közöttük. A gyűlés 1557 június 1-én nyílt meg s július 3-án oszlott fel, mely idő alatt a rendek keserű szemrehányásokat tévén Ferdinánd kormányának, a zsoldos hadak istentelen zsarolásai miatt, sok feleselgetés után végre is felajánlották a háború folytatására szükséges pénzt. Alig örvendezhetett ezen valaki jobban Thelekessynél, remélvén, hogy félesztendei tétlenség után valahára ismét felkötheti kardját, s emberül elvégezvén a rábizottakat, hosszas távollét után családját is viszont láthatja.

Alig múlt el az országgyűlés, egy Pozsonyból július 10-ről keltezett decretumot kapott, melyben a szokott chablonszerű hivatkozással hadi érdemeire, lovas kapitányának nevezi ki őt Ferdinánd, 200 főnyi huszárcsapat tartására állandó *hópenzt* rendelvén neki.

Bátran állíthatjuk, hogy Thelekessy nem volt megalégedve ezzel a decretummal, mely épenséggel nem különböztette őt meg Ferdinánd más zsoldos kapitányaitól, pedig 30 évet meghaladó hű szolgálata s annyi érdeme után joggal remélhette, hogy az ország-rész főkapitányságát bízzák reá, mely Pukhaim Farkas lemondásával megüresedett. De másfelől azt is tudta, hogy sem a fényes cím, sem a magas rang nem elégségesek arra, hogy valakit jó hadvezérré tegyenek, vigasztalhatta tehát magát, hogy megveri ő az ellenséget zsoldos kapitányi minőségében is, csak egyszer hópenze kijárjon. Ámde Ferdinándnak sokkal könnyebb volt rangot és kitüntetést adományozni, mintsem katonái zsoldját fizetni, s elmúlt a nyár, már az ősz is igen előre haladott, de a pénz csak meg nem érkezett, s Thelekessy összedugott kézzel nézte, mint készülődnek az erdélyi hadak Bebek és Balassa Menyhért vezérlete alatt, míg ő naphosszant rá ér szakállát szárítani.

Bezzeg sógora, Zay Ferencz, ilyen esetben könnyen tudott segíteni magán, mert volt pénze elég s értette módját a szaporításának, uradalmi is bőven jövedelmeztek, adott tehát kölcsön Ferdinándnak, vagy előlegezte saját erszényéből a zsoldosok hópénzét, s bizony nem is látta kárát. Kedvelték, kitüntették őt az udvarnál, főispánságot már régóta viselt, újabban tanácsosai közé számlálja őt a király, s egyre-másra aquirálja a gazdátlan jószágokat.¹⁾

De Imre kapitánynak sem heverő pénze sem uradalmi nincsenek, az üzérkedéshez nem ért, adósságot nem szeret csinálni, s az egyszer-másszor lefoglalt dézmából pedig bizony nem képes eltartani seregét, tehát nem tehet egyebet, mint türelmesen bevárja, míg Ferdinánd ügyei rosszabbra fordulnak, majd eszébe jut akkor az elfeledett vén katona, kiről oly gyakran elősmerte, hogy fegyvereinek csak dicsőséget szerzett.

És nem is csalódott számításában, mert Ferdinánd értesülvén arról, hogy Izabella, mióta Bebeket ismét hűségébe fogadta s a fenyegető török hírek valótlanságáról meggyőződött, komolyan hozzálátott a támadó hadjárat szervezéséhez, melynek költségeire a rendek eddigelé Erdélyben hallatlan nagy adókat vetettek ki,²⁾ mindenképen azon volt, hogy a támadást megelőzvé, a felső Tisza vidékén lévő erősségeket hatalmába kerítse, melyeknek birtokosai jobbra Izabellának hódolván, háború alkalmával a királyi hadakat szabad mozgásukban lépten nyomon akadályozhatják.

Így alakúlván a viszonyok Thelekessy végre is megkapta a régvárt indulási parancsot s ezzel együtt, hogy annál nagyobb kedvvel menjen az ellenségre, a *felső-magyarországi hadak főkapitányását*,³⁾ melyre méltóbb embert nem is igen találhatott volna Ferdinánd. Imre kapitány tehát elfeledvén a vállaira nehezédő hatvan év súlyát, annyi buzgalommal látott feladatához, mintha még ezután akarta volna magát méltóvá tenni a rég megérdemlett kitüntetésre.

Ideje is volt már kibontani Ferdinánd zászlaját, mert a királyné hívei az erdélyi hadak jövetelében bizakodva, vérszemet kaptak a nagyobb sereggel, melynek kapitányai Bornemissza Be-

¹⁾ Thallóczy id. m.

²⁾ Szilágyi Sándor: Erd. országgyűlési Eml. II. k.

³⁾ Thelekessy armalis levele: Hadtört. közl. 1889. I. füzet.

nedek és Hagymási Kristóf voltak, *Munkácsnál* szállottak táborba, hogy a föld népe által ott össze gyűjtött bortizedet hatalmukba kerítsék s útjokat folytatván, a királyi őrséggel megrakott *Ungvár* és a még fogságban lévő Dobó István birtoka, *Szerednye*, ellen nyomuljanak.

Thelekessy, szokása szerint, be nem várta, míg a német had felkészül, hanem miután bekényi Alaghy János, Ferdinándnak akkor még buzgó párthíve, saját költségén fogadott 100 gyalog és 50 lovas legénnyel megsegítette¹⁾, összegyűjtván a rendelkezésére álló csapatokat, késedelem nélkül a pártosokra indult.

Útközben maga mellé vette Székely Antal vitéz lovas hadnagyot, ki most az ungvári kapitányságot viselte, s egyesült erővel megtámadták a Munkács körül portyázó felkelőket. Ezek azonban már jövetelök hírére, csatát nem adva, megszaladtak s egyrészüket Husztra, másrészüket a kovászói kastélyba és Munkács várába vonta meg magát. — Minthogy azonban oly nagy számmal valának, hogy az Izabella hívei által jól megerősített munkácsi vár be nem fogadható őket, közvetlenül a vár alatt ütöttek tábor, melynek ágyúitól védetve, teljes biztonságban voltak.

Thelekessy látta, hogy semmire sem mehet velök, s hogy se-regének javát el ne veszítse, az első kísérlet után tanácsosabbnak tartá kikerülni a hasztalan vérontást. Tapasztalta azt is, hogy Munkács kiostromlása hosszú időbe s tetemes áldozatba kerülne, de hogy még is ne járt légyen hiába, nem messze a vártól egy alkalmas és kitűnően védhető ponton bizonyos erődítmény építéséhez fogott s miután annak gondviselésére Zalay Simont és Pály Jánost hátrahagyta, *Kovácszó* alá vezette seregét.

Az ilyen erődítmények, vagy mint akkor nevezték «*huszár-várak*» igen nagy szerepet játszottak a Felső-Magyarországon vívott harcokban²⁾ és tagadhatlanul jelentékeny szolgálatokat tel-

¹⁾ Dersffy István kassai kapitány, levele a nádorhoz 1557 nov. Orsz. levélt. kincstári osztálya. (Nádasdy levélt.)

²⁾ Petheó János kassai kapitány, írja 1558 szept. 8-ról Nádasdynak, hogy míg a királyi hadak Barkó várát ostromolták, Némethy Ferencz Szerencs előtt ismét egy «*Huszár várat*» csináltatott s 100 lovas 100 gyalogot és két kis taraczkot vitt bele. *Orsz. levéltár kincst. osztálya* (Nádasdy levéltára).

jesítették várak kiostromlása alkalmával. Thelekessy is a végre építette, hogy a felkelőknek Munkácscsal való közlekedését megakadályozza és úgy elzárta általa az utakat, hogy a szükséges élelét csak nagy kerülővel lehetett a várba szállítani. A tizedet ellenben, mely abban az időben a várak föntartásának legfőbb s néha — különösen pedig Ferdinánd uralkodása alatt — épenséggel egyedüli forrását képezte, a benn lakó királyi őrség könnyen lefoglalható, úgy hogy Munkács, mely nem tartozott a kor jellemző szó-lásformája szerint úgynevezett «*tarisznyás várak*»¹⁾ közé, — a kiéheztetésnek nézett elebe s védői hamarabb vagy később, de minden bizyonnyal kényszerülve lesznek föladni, ha ideje korán fölmentő sereg nem érkezik.²⁾

Kovács, mely a Matusnay-nemzetség birtoka volt s a környék pártosai tanyáztak benne, néhány ágyúlövés után megadta magát. Thelekessy Csáholyi Farkast ültette bele és seregével az Ugocsa vármegyében alig pár órányira fekvő *Nagy-Szóllós* alá szállott.

Ennek ura, Perényi Ferencz, mint az új hit követője, az ősei által alapított kolostorból részint kiüldözte, részint megölette a ferenczrendi szerzeteseket s a XV. századból származó épületet, mely a Feketehegy tövében, közép nagyságú dombon emelkedett, a királyi hadak közeledésének hírére megerősítvén, családjával, kincseivel együtt bele költözött. Mert Ferencz úr Nagy-Ida várának leromboltatása óta nyugodtan viselte magát, de azért nyíltan Izabella felekezetéhez tartozott s mint Bebek sógora kiméltre nem igen tartott számot.

Mikor követe által felszólítá őt Thelekessy, hogy térjen Ferdinánd hűségére, erről hallani sem akart, de vagy nagyon bizakodván a kastély falaiban, vagy valahonnan segítséget remélvén, elszánta magát a védelemre. — Imre kapitány pedig nem sokado-

¹⁾ Zeleméry László egri provisor 1557 aug. 5-ről írja Thelekessynek, hogy Balassa Zsigmond és Bebek ragadozásai miatt a vár nagy szükségét szenved, mert ezek a dézsmát lefoglalják «azért kgd az Istenért leljen módot benne, ne vesszessék el ez házat az országtúl, mert csak az kőfala marad, ha az dézsmákat meg nem alják» pedig «*Eger nem tarisznyás vár*» stb. Orsz. levélt. N. R. A. fasc. 403. m. 24.

²⁾ Ezen erődítvénynek csak Forgách Commentárjaiban találok nyomát, de mint alább látni fogjuk, a kir. jövedelmek elszámolásainál is emlíkeznek róla.

zott, hanem erősen lövette a külső falakat, úgy hogy azok, különben is sövényből és földből állván, csakhamar össze omlottak. Ekkor Thelekessy rohamra parancsolván vitézeit, az ellenállást megkísértő őrseget kardélre hányatta, Perényit pedig felesége és gyermekeivel együtt rabbá tevén, Sáros várába vitette. — Ez alkalommal, krónikáink elbeszélése szerint, 40 ezer forintot érő zsákmány esett a győzők kezébe, mit egymás között hadi szokás szerint felosztottak.¹⁾

Thelekessy körülbelül 1557 október közepén foglalta el Szöllöst, mert az említett hónap 17-én már királyi őrség van a kastélyban, vegyesen magyar és német Székely Antal és Eysele János kapitánysága alatt, kiket Thelekessy, míg maga *Lelesz* ostromára indúlt, annak védelmére hátra hagyott. Székely Antal aztán úgy megépítteté a régi barátkolostort, hogy az nem kastély, de tisztességes várnak is beillett volna, el is nevezé nem csekély büszkeséggel *Szöllős-Ujvárnak*, a nép azonban csak továbbra is *Kankónak* emlegette, mely valószínűleg régi lakói, a szörkankós franciscanus barátokról ragadt reá.²⁾

A leleszi káptalan kastélyát, több mással együtt, ez országrész egyik leghatalmasabb pártosa, Perenyi Gábor, ragadta magához, nem csekely romlására Ferdinánd hiveinek. Thelekessy kimélni akarván a magyar vért, itt is fölszólította előbb az őrséget, hogy szabad elvonulás mellett adják fel a kastélyt; a kik azonban gondolván, hogy Gábor úr nem engedi őket elveszni, hősiesen kijelentették, hogy a helyet utolsó lehelletökig védelmezni fogják. Vitézül is tartották magukat egynehány napig, míg a falak omladozni nem kezdtek; akkor azonban már lelohadt bátorságuk s látván, hogy urok felől bizony mindnyájan elpusztúlhatnak, egy sötét éjszaka titkon kilopóztak a várból. Thelekessy észrevette ugyan szökésüket, de futni hagyta őket, kevés dicsőséget találván abban, hogy miután célját úgy is elérte, néhány száz honfitársát felkonczoltassa.³⁾

¹⁾ Istvánffy. XX. k. Forgách id. m.

²⁾ Pesti Ferencz a felső-magyarországi királyi jövedelmek igazgatójának számadása szerint, *Székely Antalnak* 59 magyar gyalog vitézre járt hópénze, a német gyalogság s a puskások száma nincs megemlítve, de zsoldjukból ítélve, 30—40-en lehettek (Orsz. levélt. kincst. osztálya. A pozsonyi kamarához intézett levelek között.)

³⁾ Istvánffy id. m. XX. Lib.

Nem sok idő múlva ezután egyenesen a pártos urak földjére vezette seregét Thelekessy, és *Szathmárt* kísértette meg, melyet somlyai Báthory István tartott meg János király fia hűségében. Most is ő védelmezte e nagy fontosságú helyet, erősen ostromol-
tatva Thelekessy által, ki úglátszik a vár elfoglalásával akarta be-
fejezni ebben az esztendőben viselt hadjáratait.

Ezalatt Izabella 1557 november 24-re tábori országgyűlést hirdetvén Kolozsvárra, nov. 26-án már a sereg-szemlét is megtar-
tották s az erdélyi hadak Bebek és Balassa Menyhért vezérlete
alatt rögtön megindultak Felső-Magyarországba, mindenekelőtt
Szathmár fölmentését tűzvéni ki czélul. — Ily körülmények között
Thelekessy kénytelen volt felhagyni az ostrommal, mert az ellen-
ség száma sokkal nagyobb volt az ő seregénél, s egyfelől a vár, más-
felől a Balassa ágyúí által keresztűzbe vétetve, miután a beállott
nagy hideg úgy is akadályozta a hadjárat sikeres folytatását, sér-
tetlenül vissza vezette seregét, előbb azonban, nehogy a pártosok
czeljaira szolgálhasson, *Németit* felgyújtatta.

Az erdélyi hadak pedig megvárván, míg a Tisza beállott, *Munkács* felmentésére siettek, melyet Ferdinánd pártja a Thele-
kessy által épített kastélyból megszállva tartott. A kis *«huszárvár»*
maroknyi őrsége azonban elszántan védelmezte magát s Petheő
János által némi segedelmet is nyervén, kemény próbára tette az
ostromlók erejét. Bebek és Balassa a munkácsi vár ágyúí által is
fedeztetvén, már két ízben újították meg az ostromot sikertelenül,
végre a harmadik ostrom után szabad elmenetel föltétele alatt
megadta magát az őrség, mire a vezérek széthányták a kastélyt,
melynek vívása alatt mindkét részről sokan veszték el. Izabella hí-
vei közül enyingi Török János kapott súlyos sebet, Ferdinánd párt-
ján pedig Perényi Mihály, zempléni főispán és királyi pohárnok, ki
az ostrom alatt ittas állapotban lóháton föl alá száguldozván, egy
Munkácsról jövő szakállas golyó által leterítettett s néhány nap
mulva, 1557 karácsony első napján, sebeiben meg is halt.¹⁾

¹⁾ A most tárgyalt eseményeket forrásaink nagyon homályosan adják
elő. A munkácsi kastély ostromát Forgách csak néhány szóval említi,
Istvánffy szokása szerint bőbeszédű, de nem lehet rajta eligazodni, mert
elmondja ugyan, hogy Thelekessy szüret után szállott Munkács alá a
pártosokra, még is azt állítja, hogy Perényi Mihályt ez alkalommal lötték

A munkácsi erőd elfoglalása után Bebek és Balassa Szöllős alá szállottak, s 1557 december 21- vagy 22-én a kastélyt nagy készüléttel ostromolni kezdték. De Székely Antal, mint már említettük, pár hónap alatt úgy megépíttette azt, hogy rá sem lehetett ösmerni; «*melyet* — írja 1558 január 14-én Bornemissza Pál száműzött erdélyi püspöknek — mikoron az ellenség meglátott volna, egyebek is ők sem mondták, hogy heában neveztem volna *Szöllös-Ujvárnak*».¹⁾ Eleség volt bőven, Dobó István Szerednye várából lóporral is ellátta az őrséget, melynek számát Székely Antal az erdélyi hadak jövetelének hírére, valószínűleg szaporította, úgy hogy jöreménységgel néztek az ostrom elébe, s daczára annak, hogy az ellenség nagy ágyúkkal folytonosan törette a falakat, a

meg, a kiről pedig határozottan tudjuk, hogy 1557 decz. 25-én halt meg a vár alatt (l. Forgách Imre naplója. *Turul* 1889. II. f.)

Petheó János kassai kapitány 1558 jan. 2-án értesíti a nádort, hogy «*Munkács alatt ki kastély volt, az mieink megatták*» s elbeszéli az ostromot, mire vonatkozólag jan. 14-én így ír «*az szegény Perény Mihály uramat meglötték Munkács alatt nagy messze szakállossal, ő maga vétkével, Isten irgalmazzon szegénnek*». (Orsz. levélt. kincst. osztálya. Nádasdy-levélt.) Mihály úr vétkét pedig, hogy t. i. ittas volt, Listius János püspöknek 1558 jan. 12-én a nádorhoz intézett leveléből tudjuk (Pray. Epist. Proc. III. 116. l.).

Míndezebből világos, hogy Munkács alatt az 1557. év végével két ízben folytak csatározások, Istvánfynak az *elsőről*, Forgáchnak a *másodikról* van tudomása, de az idők s az események egymásutánját mindkettő összevéteszti. Forgách elbeszéli, hogy Munkács vár háborgatására épült kastélyt Balassa és Bebek foglalták el a királyiaktól a kik ezután *Szöllös* ostromára indultak. Ámde Szöllős már 1557 okt. közepén Thelekessy kezében volt, a mikor még az erdélyi hadak föl sem készültek; az említett kastély ellenben egész decz. végeig a Ferdinánd-pártiak hatalmában volt, mint ezt Pesti Ferencz kamarai adminisztrator számadása bizonyítja, ki 1557 nov. 2-tól 1558 január 3-ig 849 frt 89 d. fizetett ki az őrségnek. (Orsz. levélt. kincst. osztálya. Pozsonyi kamara levelei.) De Perényi Mihálynak 1557 decz. 25-én történt halála, pár napi különbséggel a munkácsi kastély elfoglalását is meghatározza.

¹⁾ Magyar Levelestár I. k. 276. l. — Forgáchnál olvassuk, hogy az erdélyi hadak Szathmár fölmentése után egyenesen *Szöllös* visszafoglalására indultak, de minthogy ennek ostroma *1557 december 23-án vette kezdetét s 1558 január 13-án ért véget*, világos hogy Balassáéknak előbb Munkácsra kellett menni, mert különben csak 1558 jan. második felében jutott volna idejük a sokszor említett kastély megvételeére.

kapitány még a kaput sem tartá szükségesnek felvonatni, csak valami sánczokat emeltetett ellenök, de azt sem vehették meg tőle.

Balassa és vezértársai azonban a királyi hadak elvonulásáról értesülvén, nem hagytak föl a sikertelen ostrommal, de úgy gondolkodván hogy a falak már eléggé meggyengültek, rohamra parancsolták vitézeiket, mialatt Székely küldöttei által fölszólította Thelekessyt, ki már téli szállásra vezette seregét, hogy segítségére siessen. — Az őrség azonban nagy veszteséggel verte vissza az első rohamot, sok főember hullott el a falak alatt, közöttük Erdélyi János és Tarczay György ős nemzetségének utolsó sarjadéka, a kit mint Verancsics egri püspök írva hagyá, «*királné asszony nagy keserűséggel sirata*».

Thelekessy felbeszakítván útját, miután az új kassai kapitány Petheő János hadaival egyesült, az ostrom 16-ik napján a Tiszához érkezett, és a Szöllőssel átellenben fekvő *Szászfalunál* szállott táborba. Itt megösmérvén a helyzettel, míg serege egy részét a folyam partján állította föl, más részét a Tiszán átszállítván, egyenesen az ostromlókra vezette. — A mint az ellenség észrevette jövetelét, egy lovas csapatot küldött föltartóztatására, de Thelekessy szemben fogadván a támadókat, megszalasztotta és Szöllős városig űzte őket, mire az egész ostromló tábor fölkerekedvén a kastély alól. csatát nem adva, Szöllősre menekült. — Imre kapitány megkíséرتette ugyan, hogy kicsalja őket sánczaik és torlaszaik közül, mert egy nyílt csatának minden előnye az ő részén volt, de miután minden igyekezete kárba veszett, szoros ostromzár alá vette a várost s úgy bekerítette mindenfelől, hogy egy lélek sem menekülhetett belőle. Ily körülmények között az erdélyi hadak éhség által is gyötörtetve, mivel Thelekessy a részökre Erdélyből küldött 80 szekér eleséget állítólag elfogta,¹⁾ fegyverszünetet és szabad elvonulást kértek tőle, mit Imre kapitány meg is adott s ezszer mind közösen elhatározták, hogy a kastélyt az őrség kivonulása után lerontják. Ez fájt különösen Székely Antalnak, de még sincs semmi jogos abban a szemrehányásban, mit régi pártfogója Bornemissza erdélyi püspökhöz írott leveléből olvashatunk.

«Az mennyi és minemű szerrel ezt az királyi hadát láttam vala,

¹⁾ Pray: Epist. Proc. III. k. 116.

hiszem vala Istent, hogy ha megvínak vala az ellenséggel, tehát nekünk aggya vala az szerencsét, de nem tudom mi okon Telekessy uram az több uraimmal egyetemben egymást értvén, az ellenséggel megconcordáltak ugyan hirem nélkül, mert én az szállott házban voltam, csak akkor vöm eszemben Telekessy uramtól, hogy Telekessy uram megízené 21-dik napján, hogy megszerződött az ellenséggel. Ő maga is másod nap feljöve s kezdé beszélni szerződéseket, mit tött az ellenséggel, hogy ők elvégezték volna, hogy elhánnyák az házat, mely szerzés énnekem akkor is ellenem vala, kit Thelekessy uramnak szemébe mondtam, de miért hogy énnekem az házat ő attá vala kezemben, nem akarám hogy senki azt mongya, hogy magamnak usurpáltam. senkitül nem akarok függeni, én ismét Telekessy uram kezébe adám. Rövideden az mint az ellenséggel elvégezte volt, azonképen el is hánnyatta, immár itt ez föld, kit én királynak holdoltattam vala, elszakada ő felségétül. De ha énnekem királytól valami értelmöm és parancsolatom volt volna, Szőlösujvár felől, sem Telekessy uramnak szavának, sem egyébnek ebben nem engettem volna, de miért hogy ő felsége után hadnagyom, és ő kegyelme attá volt kezemben, egyebet nem mívelhettem benne, hanem esmét kezébe kellett adnom. Végre aztán tegnapi napon (azaz 1558 január 13-án) mind az két had elvállának egymástól békével, azok túlmenének az Tiszán, mi innét; immár nem tudom kinek mi szándéka stb.»¹⁾

Székely Antal nagyon jól tudta, hogy Thelekessy miért nem ütközött meg az ellenséggel, ez a vádjá tehát méltatlan és egész előadását bizonyos fokig rosszhiszeművé teszi. — Mert igaz ugyan, hogy Imre kapitány bevárhatta volna, míg az erdélyi hadak a tényleg bekövetkezett éhség miatt magukat tovább nem tarthatva kironatanak a városból s ebben az esetben nyílt csatában talán megsemmisíthette volna őket, a mi azonban, tekintve, hogy sokkal nagyobb számmal voltak, egyáltalában nem volt bizonyos; de ha már egyszer önkényt megadták magukat, a hadi tisztesség úgy hozta magával, hogy szabadon bocsáttassanak, ez ellen a török

¹⁾ Székely levele i. h., melyben az áll, hogy huszonnégy napig tartott Szőlös ostroma s az ellenség 1558 jan. 13-án távozott el onnan; ezek szerint a megszállás 1557 decz. 22. vagy 23-án történt.

is ritkán s csak különös okokból vétett. Azt se feledjük, hogy magyar állott szemben a magyarral s épen Balassa és Bebek volt az, ki a munkácsi kastély őrségét békével hagyta elvonulni.

Igen helyesen cselekedett tehát, mikor a szöllösi kastély lerontását elbatározta, mert bármily erősnek állítja is azt Székely, 22 napi ostrom alatt meggyengülhetett, s mondja is róla Istvánffy hogy falai már már össze omlottak. — Ha tehát Thelekessy az erdélyi hadat szabadon bocsátva, Székelyt az erősségben hagyja, természetes, hogy azok alkalom adtán már csak azért is újból megtámadják Szöllöst, hogy lemassák az alatta szenvedett kudarcz szégyenét, Thelekessy pedig nem volt mindég közelben, hogy az ostromlottakat fölmentse, de meg sajnálta is pazarolni a magyar vért oly csekély fontosságú helyért; úgy cselekedett tehát mint sok más alkalommal ezelőtt és *Székely* vádaskodásai bizonyára nem ártottak neki.

Annyi bizonyos, hogy Bécsben is jó néven vették volna tőle, ha a pártosokat kardélre hányja s Balassát s Bebeket minden hadi tisztesség ellenére elfogatja,¹⁾ de már Imre kapitány megvénhedt ősz fejéhez a kegykeresés ez a gyalázatos módja nem illett volna s bár tántoríthatlanul ragaszkodott Ferdinándhoz, erős magyarságát sohasem tagadá meg. Különben is nyoma van annak, hogy Balassa a szabadon bocsáthatás fejében Ferdinánd pártjára való áttérést ígért s Thelekessy eljárását ez is befolyásolta.

Kellő óvatossággal fogadjuk tehát a kortársak ítéletét, mert azok háttérében igen gyakran önző czélok lappanganak. Természetes, hogy Antal úr sajnálta a szöllösi kastélyt, mert belőle kénye kedve szerint zsarolhatta a környéket s mert igen alkalmas központ lett volna ez a vidéken acquirált jószágaihoz, miket Ferdinánd ungvári kapitánysága óta adományozgatott neki.

De nem egyedül Székely Antal zúgolódott, Ferdinánd német biztosai is szemrehányást tettek a vezéreknek, hogy a helyzet által nyújtott előnyöket ki nem zsákmányolták, s ebben az értelemben informálták a királyt. — Panaszkodik Petheő János, ki mint 1557 október vége óta kassai kapitány — Thelekessyvel

¹⁾ Listi János veszprémi püspök 1557 jan. 12. Bécsből írja a nádornak, hogy Török János, Balassa és Bebek a bezárt táborban vannak s hozzá teszi: «Adja Isten, hogy kézre kerüljenek». Pray. i. h.

együtt harczolt, hogy «az *Commissariusok* nagyon haragusznak, hogy mi az három ezeren kik voltunk, mind meg nem öltük az másféle pártot, ki hét ezeren volt, vagy ha mi meg nem ölhettük őket, tehát mi ölettük volna meg magunkat velek . . . mert ugyan szemünkbe megmondák, hogy az magyar az magyart nem marja meg és nem akartuk megharapni egymást, az az hogy csak azt nem mondák, hogy ugyan akarva bocsátók el, ily árulók volnánk, és ezzel köszönik meg az mi hü és kemény szolgálatusunkat az ő felsége itt való jó szolgálái» stb. kéri tehát a nádort, hogy másképen informálja a királyt és ne hagyja el a magyar nemzetet stb.¹⁾

Azt persze nem vették tekintetbe a német urak, hogy Thelekessy hadai már hónapok óta nem kaptak zsoldot s mint Petheő János írja gúnyosan a nádornak, a gyalogság bocskorban, félmeztelen napestig éhezik, szomjazik, a bort és kenyeret csak híréből ösmeri, hanem tatár módra maga előtt hajtván a barmot, «*ugy szenved az egy hússal,*» a lovasságnak pedig még ennél is rosszabb dolga van.²⁾

Míg Thelekessy a felső Tisza vidékén harczolt, addig Szerdahelyi Derzsffy István, Petheőnek a kassai kapitányságban elődje, szerencsét próbált a pártosokkal és *Némethy Ferenczet* támadta meg Tokajban, ki már eddig is igen sok gondot okozott Ferdinánd vezéreinek. — Vitézei egy sötét éjjel meglopták az őrséget s a külváros palánkjait lerontva, már a belső vár kapuihoz értek, midőn a bennlévők álmukból felriadva, fegyverre kaptak. — A szerencse azonban itt is a támadóknak kedvezett s úgy megszorították Némethy embereit, hogy a kiket le nem vághattak, részint a Tiszában, részint a Bodrogban veszték. — Derzsffynek egy Fekete Bertalan nevű inasa Némethy Ferenczet a belső vár kapujában három helyen megsebesítette, mire aztán véget is ért a küzdelem, mert az őrség a kapitány veszedelmét látván, gyorsan visszavonult s a kapukat felvonatta Derzsffy vitézei előtt, kik bő zsákmánynyal tértek meg Kassára.³⁾

Thelekessy őszintén sajnálhatta Derzsffy eltávozását, mert

¹⁾ Őrsz. levélt. kincst. oszt. (Nádasdy-levélt.) 1558 jan. 22.

²⁾ U. o.

³⁾ V. ö. Istvánffy i. h. Derzsffy levele 1557 nov. 6-ról az *Országos levéltár kincstári osztályában* (Nádasdy-levélt.).

vitéz katona s összeférhető társ vala; ez azonban örömmel hagyta oda Kassát, s csak azt a kegyet kérte ki Ferdinándtól, hogy olyan szolgálatot adjon neki, hol a törökkel hadakozhatik, *«mert szánnya az Úr Isten — ugymond — ez két esztendőbe keresztyének között lett vérontást és földpusztulást»*. De bent lévő fizetését is sürgeti, mert ezalatt a két esztendő alatt úgy látszik semmit sem kapott s a többi tisztok is ott akarják hagyni Kassát örökös fizetlenségük miatt; annyi az adósságuk, hogy a hitelezők elfogatják és tömlöczöztetik őket *«ki nem dicséretes volna sem Isten előtt sem emberek előtt»* jegyzi meg a jó úr Nádasdyhoz írott levelében.¹⁾

Valóban szomorú kilátások az új kapitány számára, de Petheő János vérmes reményekkel jött Kassára sőt úgy látszik nagyon is törte magát utánna, pedig a viszonyokat teljesen ismerő nádor megjövendölte neki, hogy nem lesz jó vége a dolognak²⁾ s úgysis történt. Alig múlt el egy félesztendő, már azon könyörög, hogy az Isten mennél hamarabb szabadítsa ki őtet a *«purgatoriumból»*.³⁾ Úgy látszik, Nádasdy nem csak a viszonyokat, de a maga emberét is ösmerhette s azért bizonyult jó prófétának!

Thelekessy és Petheő nem a legjobb egyetértésben éltek egymással; tényleg ugyan nem történt közöttük összezőrrenés, vagy legalább is nincs erről tudomásunk, mert hatáskörük elegendőleg külön volt választva, de Petheő ellenszenve Thelekessy iránt mihamar nyilvánult s az sem lehetetlen, hogy az kölcsönös volt. — 1558 január 14-én a Szöllös mellett való Ujfaluból⁴⁾ levelet ír a nádornak s hírül adván neki az eseményeket, erősen fogadkozik, hogy ő Thelekessy Imrével együtt életében többé sohasem hadakozik, és hogy az Úristen és Ferdinánd mindig ilyen telhetetlen és magának kereső emberrel veri őt meg, a kik miatt mindez ideig csak veszedelmet látott stb. Ilyen forma bevezetés után azt várná az ember, hogy valami nagy vétket vagy mulasztást lobbantana Thelekessy szemére, de mindezekről mélységesen hallgat, s csak azért van úgy elkeseredve, mert *ő eddig sohasem hallotta, hogy valaki*

¹⁾ U. o.

²⁾ Többször hivatkozik erre Nádasdyhoz írott leveleiben.

³⁾ L. alább.

⁴⁾ Ma Ilonok-Ujfalu Ugocsában.

élelmi szerek és hadakozó szerszám nélkül háborút viseljen, mert az minden hadnak törvénye és szokása ellen van stb.

Igaz ugyan, hogy ezért nem Thelekessyvel, de egyenesen a királlyal kellene perbe szállania; János úr azonban ezzel nem gondol, hanem gúnyolja Thelekessy gyűlevész seregét s nem jut eszébe, hogy minden szavával a hadvezért dicséri, a ki fizetetlen, kiéhezett, rongyos katonáival, ütközetet nyer, erősségeket ostromol ki, míg ellenben ő hadi pályája alatt eddigelé nagyon kevés sikert tudott felmutatni.¹⁾

Ez alatt Izabella vezérei, *Somlyai Báthory István* és *Némethy Ferencz* tokaji kapitány, Kisvárdra elfoglalására indultak, úgy gondolkodván hogy a kemény tél elő fogja segíteni szándékukat, mert befagyván a vár körül elterülő mocsárok, könnyebben hozzáférhetnek mint nyáron vagy tavasszal, midőn a Tisza kiöntései csaknem megközelíthetetlené teszik a várat. Értesülvén erről Thelekessy, míg Székely Antalt Kassára bocsátotta, maga német és magyar hadaival, mielőtt az ostromlók csak meg is sejthették volna szándékát, a Tiszához érkezett, s katonáit megruhásván, nagy hirtelenséggel átkelt a folyón. A várórségnek azonban titkon megüzente jövetelét, s ezek elszántan védelmezték magukat addig, míg Imre kapitány meglepven az ostromlókat, gyors támadásával az egész táborát szétszórta, s felhasználván a zavart és rendetlenséget huszárjaival Szatmárig és Székelyhidig üldözte, vágta az ellenség t. — Innen tovább vezetve seregét, az *olcsvai* várkastélyt ostromolta ki, melyet a pártos urak *Kisvárdra* ellen építettek, a Báthory István által futásközben ott felelt ágyúkat pedig a király nevében lefoglalva, magával hurcolta.²⁾

Ezzel aztán tavasz nyiltáig mindkét fél befejezte a háboruszkodást, csak Némethy Ferencz garázdálkodott a tokaji őrséggel, szeltére rabolván, égetvén Ferdinánd birtokait, a ki a török béke reményével kecsgettette magát, sokat elnézett, sőt a folyamatban lévő tárgyalások alkalmas ürügyül szolgáltak arra, hogy a hópénzüket sürgető katonákat röviden utasítsák el, hiszen ha létre jön a békeség, a hadi létszámot úgyis felére szállítják majd le.

¹⁾ Orsz. levélt. kincst. oszt. (Nádasdy-levélt.)

²⁾ Istvánffy lib. XX. Forgách. 167. l. és Thelekessy armalis levele i. h.

Thelekessy a rövid nyugalom napjait sem töltötte hasztalanul, s mikor fegyverrel nem terjeszthette Ferdinánd hatalmát, hívet szerzett neki az ellentáborból. Már Szöllős ostrománál alkudozott Balassa Menyhérttel, most két tekintélyes felsőmagyarországi, urat Bocskay Miklóst és Wékey Ferenczet, hajtá Ferdinánd hűségére.¹⁾ sőt Bebek Györgyöt és Perényi Gábort is megkísértette már ebben az időben, kik azonban még egyelőre tartották magukat, hogy annál drágábban keljenek majd el. Előkészületeket tett a tavaszi hadjáratához, segedelmet sürgetett a vármegyéktől, megépítteté a rossz karban levő erősségeket, zsoldot követelt éhező katonáinak, ezzel aztán el is töltötte szerencsésen a telet, sőt már a tavasz is jó előre haladt, mikor végre hozzáláthatott ismét a hadakozáshoz.

Meg is únta a dolgot szörnyen, még az örökösen zavargó Némethy Ferenczet sem lehetett kicsalni Tokaj falai közül, meghúzta magát mint egy vén róka odujában s nem mert a haragvó vén bajnokkal síkra szállani, csak az utakat leste rablótársaival s a jámbor városi polgárokat sarcolta meg egyszer másszor, ha nem érezte háta megett Thelekessy huszárjait.²⁾ Ez az élet már elviselhetetlen volt Imre kapitányra nézve. «*Nincs pénz, nincs élelem, nincs hadi felszerelés*» — írja 1558 május 18-án a nádornak, a pártosok szabadon járnak kelnek, mert a fizetetlen királyi hadak nagy része is hozzájuk állott. — Míg ő a felső Tisza vidékén hadakozott, Némethy Ferencz elfoglalta a szerencsi apátságot s erős kastélyt épített belőle; megostromolná, de fizetetlen katonái szavát sem fogadják, s alig van egy néhány ágyúja; bocsássá hát Ferdinánd *hévizekre*, hogy legalább törődött testét orvosolgassa, mert ily körülmények között nem is akar, nem is tudna tovább szolgálni s nem veszi a lelkére ha ő felsége ügyei miatta kárt vallának.³⁾

Nagyon rosszul állhattak Ferdinánd ügyei Felső-Magyarországban, ha már a vén Thelekessy is fürdőre kívánczozott; ez az első alkalom hogy pauzszakodik, és ott akarja hagyni szolgálatát.

¹⁾ Orsz. levélt. Act. Publ. fasc. 14. m. 51.

²⁾ Verancsics VII. 216. Dobó István levele a nádorhoz.

³⁾ Orsz. levélt. kincst. oszt. (Nádasdy-levélt.)

Sürgeti ő is a fizetést, mint a többi kapitányok, de sohasem fenyegetőzik hogy ledobja a kardot, most azonban úgy látszik már színültig telt a keserű pohár és Ferdinánd rossz kormányzásának következményei ijesztő mérvben jelentkeztek. — Míg Némethy Ferencznek 2000 főnyi őrsége van Tokajban s 500 lovatot *szabad nyereségen* tart, kik természetesen rablásból élnek, addig *Kassát* 600 ember védelmezi, s ezek is fizetetlenül eladják szerszámaikat, hogy éhen ne vesszenek.

Végre a nádor felemeli szavát az udvarnál, szokás szerint fűt-fát ígérnek, Thelekessy azonban ki sem mozdulhat Eperjesről, mert a pénz csak nem akar megérkezni; pedig Ferdinándnak hírül adták, hogy Tokajban minden élelem fogytán van s most lenne a legalkalmasabb pillanat ostrom alá venni a várat, s ha másképen nem, hát kiéheztetni az őrséget. Parancsolja is Thelekessynek 1558 jul. 19-én, hogy a többi kapitányokkal egyetértvén, menten menjen a fölkelőkre, a pénzről azonban egy szóval sem emlékezik. De Imre kapitány már megúnta a várakozást s az ezzel járó tétlenséget, körülveszi szép szóval a löcsei esküdt polgárokat, a kik kölcsönöznek is neki 200 frtot jótállás mellett,¹⁾ s ezzel aztán megindul, nem ugyan *Tokaj* ellen, mert ostromló szereit nincsenek, hanem Némethy Ferencz kastélya *Zétény* alá s július 23-án már törtetni kezdi. — Az őrség megretten a falaknak szegezett ágyúktól, nem mer daczolni Imre kapitánynyal s július 25-én megadja magát, természetesen nem sejtvén, hogy az ágyúk — Báthory István felett való győzelem emlékei, ha Istvánffy-nak hibetünk — meg sem voltak töltve. Thelekessy szokása szerint szabadon bocsátaná az őrséget, de vitézei nem kegyelmeznek a rablóknak s irgalmatlanul kardélre hányják őket.²⁾

Néhány nap mulva már Bécsben is tudták Thelekessy szerencsés előnyomulását s hogy még nagyobb tevékenységre sarkalják az öreg vitézt, Ferdinánd 1558 augusztus 2-án kiadott oklevele által, *Zétény* várát három megyében fekvő uradalmaival együtt

¹⁾ Orsz. levélt. N. R. A. fasc. 1758. nr. 42.

²⁾ Istvánffy i. h. Verancsics a nádorhoz 1558 aug. 5. (Orsz. levélt. kincst. oszt. Nádasdy levélt.)

neki adományozta¹⁾; de ezek a jószágok még nem jövedelmeztek Thelekessynek, s minthogy a magával hozott 200 frt elfogyott, már Leleszen meg kellett állapodni a hadaknak. Július 29-én tehát kéri a nádort, hogy küldjenek pénzt utánna, mert nem képes tovább menni s beteges öreg ember létére nincs is kedve tovább sanyargatni magát.²⁾

Kérése, úgy látszik, most nem maradt sikertelenül s minthogy rövid idő múlva az adománylevél is megérkezett, Imre kapitány elfeledé öregségét, *hérvizekre* sem kívánczolt többé, hanem ostromszerek és más hadakozó szerszámokkal ellátván magát Kendy Ferencz vára, *Barkó*, alá szállott.

Ez alatt Petheő János, kassai kapitány, hogy ő is vigyen már véghez valami jeles hadi tettet ne csak Thelekessy, az egri püspök, Bebek György és a vármegyék szép számú hadaival egyesülve 1558 júl. 26-án *Tokajt* ostrom alá vette. De csúfos kudarczot vallott, mert egy hajnalban Némethy Ferencz, míg az ostromló tábor aludt, felhasználván az őrt álló *Ördög István* és *Szalay János* hanyagságát, 700 lovas és 300 gyalog vitézeivel kirontott a várból és véres küzdelem után, mely alatt Bebek is sebet kapott, szétverte az ostromlókat, kik eszeveszett futásnak eredtek; Petheő a viadalt állítólag sátorából szemlélte, s mikor látta, hogy katonái szaladnak, lovára kapva, ő is velök nyargalt s egy *hátán* kapott seb emlékét vitte Kassára.³⁾

Petheő a nádorhoz írott levelében mentegetőzik ugyan, s minden felelősséget alhadnagyaira és Bebekre hárít, de ideje kitelvén, a kassai kapitányságot le akarja tenni, mert hű szolgálatait nem méltányolják s akármi hiba történik, mindig reá vetnek.⁴⁾

Szerencsésebb volt Thelekessy, ki augusztus végén bevette és lerontatta *Barkót*, szeptember 6-án pedig már *Köresd* várát ostromolta,⁵⁾ mely szintén Némethy Ferencz örségével volt megrakva,

¹⁾ Orsz. levélt. Lib. Reg. II. 362.

²⁾ Orsz. levélt. kincst. oszt. (Nádasdy levélt.)

³⁾ Így beszéli ezt el Verancsics 1558 július 30-ról a nádorhoz írott levelében, és védi Petheőt a szárnyaló hírek ellen.

⁴⁾ Petheő levele 1558 szept. 8-án. u. o.

⁵⁾ U. o.

a hónap közepén ezt is elfoglalván,¹⁾ a szerencsi kastély ellen készült.

Előbb azonban nagy örömnapot ültek *Kassán*, mert Ferdinánd — szinte hihetetlen — 12 havi zsoldot küldött a katonáknak, a tisztek pedig selyem és arannyal átszótt drága kelméket kaptak ajándékba.²⁾ És míg pénzkiosztással, meg hadiszemlével töltötték az időt, Némethy Ferencz nemcsak *Szerencset* erősítette meg, de János öcsesét a budai pasához küldé, hogy mint régi szövetséges társát, segítené meg őt veszedelmében.³⁾

A pasa hajlott is kérésére, de barátsága igazi török barátság volt. Mert a helyett, hogy egy derék hadat küldött volna *Szerencs* felmentésére, parancsot bocsátott a magyarországi szandzsákokra, hogy *Velizsán* füleki bég vezérlete alatt késedelem nélkül összegyűljenek, kik szavát fogadva, Buda, Esztergom, Tata, Pest, Vác, Fejérvár, Szolnok, Hatvan, Fülel és Szécsény lovas őrségét a Kassához nem messze feksző *Szikszó* környékére vezették. A török had középszámítással 5000 emberre becsülhető, mind annyi lovas, tehát színe-java a seregnek, kitűnő harcosok, de garázda rabló nép, mint a sáska feléli, elpusztítja a földet merre jár, s mint a barmot seregestül hajtja maga előtt a szerencsétlen rabokat.

Ez alatt lassan Ferdinánd hadai is fölkészültek, és *Méránál* szállottak táborba. — Már épen Szerencsre akartak indulni, mikor egy paraszt, lóhalálba jön Thelekessyhez, jelentvén hogy a török Szikszót pusztítja. Imre kapitány az égő város füstjét látván, rögtön megváltoztatta szándékát s maga mellé rendelvén a kit előtalálhatott, nagy jó kedvvel indult a törökre. A magyar sereg legnagyobb számítás szerint sem haladta meg a két ezeret, ennek is egy része rossz fegyverzetű gyalog; a puskások hitvány paraszt lovakon csak ártalmára voltak a jó hadi rendnek. — De a vezérek tapasztalt vitéz katonák. — Ott volt Forgách Simon, a nemrég megtért Bebek György, Székely Antal és mindnyájuk mestere a vén Thelekessy. Senki sem ösmerte nálánál jobban a török harc

¹⁾ Verancsics i. m. VII. 242.

²⁾ Istvánffy i. h.

³⁾ Verancsics i. h.

módját s bizonyára öröme telt benne, hogy életében talán utoljára rá öklelhet ismét a törökre. — *Veli bég* régi ösmerőse, már egyszer emberségre tanította, s 10 év multával szemtől szembe állanak ismét. — Azóta mindkettőjüknek felvitte dolgát az úr Isten, most fog eldőlni, melyik érdemi meg jobban.

Útközben megállapítják a csatarendet, és szigorú törvénnyé teszik, rabot senki se fogjon míg a viadal sorsa el nem válik. Székely Antal és Zalay Ferencz meg Szennyesy Mátyás vezette az előhadat, kis távolságra tőlük Bebek, ezután Petheő János csapatjai következtek, a derékhadban maga Thelekessy és Forgách Simon, míg a csatarendet Geratov és Feikovics németjei zárták be.

Nap enyészet előtt két órával érkeznek a Sajó mentén elterülő kazai síkságra. Hogy a török észrevette jövetelüket, szokása szerint öldönsni vagdalni kezdi a rabokat, nem irgalmaz a csecsemőknek sem. Thelekessy nem nézheti e vad kegyetlenséget s parancsot ad az előhadnak hogy gyorsan támadjon. — Erre nagy hirtelen záporosó keletkezik, a puskások nem használhatják fegyvereiket s csaknem egy lábíg elhullanak; majd Bebek, s utánna Petheő újítják meg a rohamot, de minthogy egymástól jó távol állottak, az ellenség hanyat homlok vissza veri őket, a hadi rend bomladozni kezd s már-már eldől a viadal sorsa. Ekkor Thelekessy és Forgách Simon vágatnak elő s feltartóztatván a szaladókat, nagy erővel vetik magukat a törökre s véres küzdelem fejlődik ki. Imre kapitány mélyen bevág az ellenség soraiba, s a váci parancsnok Czirki aga, arczczal támad reá; Thelekessy szemben fogadja az óriás erejű törököt, ki egy hatalmas csapással leszeli sisakjának karimáját, de a vén huszárok észreveszik, hogy a vezér veszedelemben forog, s egyfelől fegyverhordozója Bencze, másfelől Keresztes János rohannak elő s felkonczolják a nagy törököt. — A másik szárnyon Bebek és Székely Antal vitézkednek s rövid idő alatt az ellenség mindenfelől vissza van szorítva, s esztét vesztve rohan a Sajónak. Ez alatt beáll az est s minthogy a vert had *Veli* béggel együtt, menekül a merre csak szemével lát, Imre kapitány Putnokra vezeteti seregét, magával vivén az apró gyermekeket és leányokat, kik térdenállva köszönik meg szabadulásukat; de Forgách Simon és Szennyesy Mátyás elindúlnak törököt fogni, s másnap délig 29 törököt és 40 lovat fogdostak össze. — Majd számba veszik a

nyereséget s jóllehet Bebek esküje daczára nem akarja előadni a zsákmányt, még is 1200 lóra oszlik a «*kótya-vetye*».

A kazai diadal híre (1558 október 13-án) csakhamar elterjedt az országban, és Thelekessynek nagy népszerűséget szerzett. Az 5000 törökből alig menekült meg 400, s *Veli béget* vasra verve vitték Konstantinápolyba hol nemsokára mérget vett be; Ferdinándnak pedig 13 zászlót küldtek a vezérek, s néhány előkelő foglyot, de az agák legnagyobb része a csatatéren maradt.¹⁾

Így menekült meg Némethy Ferencz, de a budai pasa drágán fizette meg a multság árát. — Azonban Ferencz úrnak is lett volna oka panaszkodni, mert a kazai győzelem vagyonába került; Ferdinánd ugyanis 1558 november 21-én úgy ő mint két testvére Abauj, Zemplén és Ung vármegyében fekvő összes javait — közöttük egy kőházat Kassán — Thelekessy Imrének és fiának Istvánnak adományozta.²⁾ Ezentúl tehát még elkeseredettebben verekedett a német párttal.

Imre kapitány, mikor nem hadakozott, többnyire Eperjesen tartózkodott, valószínűleg családját is elhozta magával, mert serdülő fiáról bizonyosan tudjuk, hogy vele volt. Ő azonban csak vendég lehetett a családi tűzhelynél, mert alig pihente ki magát, már mindenfelől zaklatták és folytonosan szemmel kellett tartani a pártosok minden mozdulatát, nehogy háta mögött valami nagyot merjenek. Most legfőképen Balassa Menyhérttel gyűlt meg a baja, ki mint Izabella főkapitánya, legalább szinten nagyon buzgólkodott érdekében, és Szathmár várából ki-ki rontván, örökös rettegésben tartotta Ferdinánd alattvalóit. — Nem régiben pedig Kisvárdá ellenében annak háborítására építtetett egy kastélyt, s már huzamosabb idő óta azon működött, hogy e fontos helyet a német párt kezéből kiragadja.

Az év végével pedig — november derekán — összegyűjtven az erdélyi hadakat, egyenesen Kisvárdá ostromára indult s körül-

¹⁾ V. ö. Istvánffy i. h. Forgách Comment. 175. l., különösen pedig Simon vitéz jegyzeteit, ki az ütközetet igen érdekesen írja le; valamint Petheő János levelét a nádorhoz 1558 okt. 20-ikáról. Orsz. levélt. i. h. Katona XXIII. 84. l.

²⁾ Orsz. levélt. Lib. Reg. II. 372.

belől 2—3000 főnyi seregét a Tisza partján állította föl. — Mindenek előtt jól körül sánczolta és megerősítette táborát, úgy, hogy véletlen támadástól nem kellett tartania. Elesége volt bőven, katonái zsoldját pontosan fizették s csak arra várt, míg a Tisza mocsarai befagynak, mert így legnagyobb erőfeszítés mellett sem tudott a vár közelébe férközni, úgy hogy még nagyon kevésre ment az ostrommal, midőn Thelekessy fölmentő seregével megérkezett és az ellenkező parton *Tárkánynál* szállott táborba.

Így a két tábor egy mérföldnyi távolságra egymástól, farkaszemet nézett, de közöttük zajlott a Tisza s az ezen való átkelést hasztalanul kísértették meg. — A harcz tehát egyelőre csak kölcsönös ágyúzásra szorítkozott, de Imre kapitánynak nem is állott érdekében siettetni az átkelést, mivel serege az ellenség számához képest igen kicsi volt, várnia kellett tehát míg segéd-csapatok érkeznek, mert egy elhamarkodott kísérlettel mindent kockára tehetett volna. — Balassa népe azonban nem volt ily türelmes, az oláh csapatok szokásuk szerint megszóktek, a székelység pedig zúgolódott, hogy ha csatára nem viszik őket, hát bocsássák békével haza.¹⁾ Imre kapitány a kedvező alkalmat fölhasználva, minthogy időközben Verancsics püspök buzgólkodására számbavehető segítséget kapott s az ostromlók eleségét is elfogta, Csaholyi Farkas vitéz hadnagyát bizta meg, hogy egy század puskást titkon vigyen be Várdába, ki egy éjjel az ellenség előőrsét kijátszván, feladatát dicséretesen meg is oldotta. De ez alatt az erdélyi rendek gyűlést tartván, nem csak új csapatokat küldöttek Balassához, de a szomszédos vármegyék nemességét is fölszólították, hogy haladéktalanul Várda alá szálljanak, minek következtében Szathmár, Ugocsa, Szabolcs, Kraszna és Szolnok nemessége csakugyan fölkelt, s ez által az ostromló had rövid idő alatt négyezer főre szaporodott, Varkocs Tamás, Ártándy Kelemen, Kapitány György s több jeles hadnagyok vezetése alatt.²⁾

Mindazon által nagyon lassan haladt előre a dolog, sőt Balassa Menyhért, már ekkor komolyan forgatván eszében az átpártolást, alkudozni kezdett Thelekessyvel, a minek azonban valószínűleg az

¹⁾ Verancsics i. h. VII. k.

²⁾ U. o. 312.

udvar bizalmatlansága következtében eredménye nem lévén, miután Menyhért úr úgylátszik már Szöllösnél is rászedte a jóhiszemű vezéreket; Imre kapitány 1559 január 26-dikán a Tisza jegén átvezette seregét, és Balassának csatát ajánlott. — De az ostromlók megelégedvén azzal, hogy Thelekessy élelmi szereit elfogták, hallani sem akartak az ütközetről, hanem sáncaik mögé vonúlva, tétlenül nézték, hogy Imre kapitány seregét Kis-Várdán túl *Ajaknál* állítván föl, táborukat egészen bekeríti. — Innen rögtön kemény parancsot küldött a bártfai tanácshoz, «*hogy ha fejeteket, jószágotokat szeretitek és megmaradástokat kívánjátok, kenyeret, húst, abrakot, sert, pénzért Tárkányba küldjétek.*»¹⁾

Nagyon hihető, hogy az élelmi szerek rövid idő alatt meg is érkeztek s most nem volt egyéb dolga Thelekessynek, mint hogy türelmesen bevárja, míg az ellenség vagy elfogadja a felajánlott ütközetet, vagy eltávozik Kis-Várda alól, mert minden élelemtől elzárattván, más választásuk nem lehetett. — Nem is kellett sokáig várakoznia, mert Balassa, miután táborát felgyújtotta, megfordította seregét s egyrészét *Kállóra*, más részét *Szalkára* vezetvén, átengedte a tért Thelekessynek, ki ily módon, úgy szölván vérontás nélkül fölszabadítván és megépítvén Várdát, azt *Székely Antal* gondjaira bízta, maga pedig sietett átkelni a Tiszán, mielőtt a jég, az enyhe időjárás következtében, megszakadozhatott volna. — De a pártosok épen arra a célra építették a kállai és szalkai kastélyokat, hogy Thelekessy visszavonuló seregét két oldalról is megtámadhassák; most tehát elzárták az utakat mindenfelől s rövid időre úgy látszott, hogy még is a kard fog döntení közöttük. — Imre kapitány már hadi rendbe állítá seregét, melynek hangulata határozottan harcziás volt, ekkor azonban Balassa rövid fegyverszünetet kérve, Thelekessy hadnagyát, Kátay Ferenczet, magához hívatá s beszélgetésöknek az lett az eredménye, hogy a két sereg békeséggel távozott egymástól. — A katonák azonban nem voltak megelégedve a történetekkel, ezek Thelekessyt, amazok pedig Ba-

¹⁾ Dr. Szádeczky Lajos: Magyar levelek a bártfai levéltárból. Tört. Tár 1882. 390. l.

lassát kárhoztatták; gyávának sőt árulónak tartván őt, ki a német vezérektől megvesztegettetni engedé magát.¹⁾

A következmények rövid idő alatt igazolták, hogy a dolog érdemét tekintve, nem is ok nélkül gyanúsították Balassát, mert csakhamar nyíltan Ferdinándhoz pártolt, és *Várda* alatt tanúsított magaviselete, határozottan árulásnak mondható. Thelekessy azonban úgy cselekedett, mint hasonló körülmények között Ferdinánd minden igaz hive cselekedett volna; mint hadvezér az ostromlott vár fölmentése által megtette kötelességét, mint jó hazafi saját nemzete vérét nem pazarolta hiába s mint hű alattvaló, egy bár hitvány jellemű de jeles katonát szerzett fejedelmének. — Hogy pedig eljárását Bécsben sem rosszalták, legjobban bizonyítja az a körülmény, hogy rövid idő múlva ezután Magyarország egyik legmagasabb hadi méltóságára, a *kassai kapitányságra* emelte őt Ferdinánd.

A kassai kapitányok sűrűn változtak s alig lehetett e nagy fontosságú tiszttal betöltésére alkalmas embert találni. Petheő János csaknem szökve távozott a *«purgatoriumból»*, utána ideiglenesen *Robles Menyhértet* küldé oda Ferdinánd, de minthogy ez sem igen volt szerencsésebb elődjénél, választása Thelekessyre esett, kinek személyében aztán Kassa város és a felső-magyarországi hadak főkapitányságát, az országgyűlés határozott ellenzése daczára szerencsésen egyesítette.

Míg ugyanis Imre kapitány Kis-Várda alatt harczolt, a pozsonyi országgyűlésre egybegyűlt rendek arra kérték Ferdinándot, hogy vetne véget már a felső-magyarországi zavarteljes állapotoknak s az ideiglenesen oda rendelt Thelekessy Imre helyébe — kinek vitézségét és hasznos szolgálatait különben teljesen méltányolják, — főkapitánynak egy olyan főurat nevezzen ki, kinek az ország-részben jószágai vannak s a nemzet jogait és szokásait jól ismeri, mert Imre kapitánynak nincs annyi tekintélye, hogy a királyi hadakat a garázdálkodástól vissza tartsa, sőt mint mondják, még maga megy jó példával elő. — A mi az utolsót illeti, abban volt

¹⁾ Kisvárdá ostromára vonatkozólag l. Istvánffy i. m. Forgách i. m. Verancsics VII. k. és dr. Szádeczky Lajosnak idézett közleményét, mely Thelekessy utolsó napjaira is igen beccses adatokat tartalmaz.

valami igaz, de ugyan ki ne tette volna hasonló körülmények között; alaptalan vád azonban, hogy Thelekessynek ne lett volna tekintélye katonái előtt, csak a hatalmaskodó gögös főnemesek kicsinyelheték a saját erejéből fölemelkedett embert. De az uralkodó nem értett velök egyet s kijelentette, hogy Thelekessyt, a ki hosszú időn keresztül úgy a török, mint a pártosok ellen vívott harcokban annyi érdemet szerzett magának, kicsinyes okok miatt mellőzni nem engedí, és a rendek kénytelenek voltak meghajolni királyi szava előtt.¹⁾

De az uralkodó eme fényes elismerésén kívül, élte alkonyán más jutalomban is részesült hősrünk, mert 1559 június 2-án a Trencsén vármegyében fekvő *Lednicze* várát roppant uradalmával együtt adományozta neki Ferdinánd, mely Podmaniczky Raphael magvaszakadtával szállott a koronára.²⁾ Most tehát gondtalanul nézhetett a jövőbe s azzal a megnyugtató érzéssel hunyta le szemét, hogy egyetlen fia az ország legvagyonosabb főurai között foglaland helyet.

Ezután már nyugalmasabb napok következtek a vén bajnokra. A török el volt foglalva a maga bajával s nem idegenkedett a békétől; Izabella már bele fáradt az örökös hadakozásba, vezéreinek hitehagyása nagyon elkeserítette, méltányos föltételek alatt tehát ő is kész volt letenni a fegyvert, csak Erdély s a részek maradjanak meg fiának. Békés szellő lengett hát mindenfelől, de az nem éltette a vén Thelekessyt. — Megvonja magát Kassán családja körében, szegre akasztja rozsdás kardját, talán kezibe sem veszi többé. Pedig most is megbírná még forgatni, jobban mint sok fiatal levente, de ugyan ki ellen? — Lefoglaltatja az egri püspök dézmáját hogy legyen miből tartani katonáit, de arra egy vicze-hadnagya is elégséges; a jámbor városi tanácsot pennával is meg lehet ijeszteni, a hatalmaskodó nemes urak meghunyászkodnak előtte, a pártosok nem tanyáznak többé a kassai kapu előtt, mint régen; olyan a csend, hogy szinte megborzad tőle az örökös hadi lármához szokott ember. Kiüt a pestis, Bártfáról Eper-

¹⁾ Az erre vonatkozó tárgyalásokat l. Fraknoi: Magy. országgyűlési Emlékek IV. k. 164, 170, 276, 339. l.

²⁾ Orsz. levélt. Lib. Reg. II. 425. l.

jesre viteti fiát s ráíjeszt az élelmes kalmárookra, hogy ne merjenek Lengyelországgal kereskedni; hallgatnak reá; de ki ne is fogadná szavát? — Egyszer-egyszer török híreket hall, megpezsödül benne a vér, s van dolga íródeákjának a sok hadba szálló parancs elkészítésével, de aztán meghazudtolják a híreket, nagyot fordult a világ azóta, a török is otthon ül már a szakáll szárítón. — Ha legalább régi ellensége, Némethy Ferencz, kerülne útjába, de az is kihurczolkodott már Tokaj várából, s talán ekevasat forgat az éles kard helyett? — Mi keresete hát neki tovább ezen a világon — ha az ellenséget nem vághatja? — Az unalomba belebetegszik s 1560 február 28-dikán megírátja végrendeletét. Körülötte vannak régi bajtársa Forgách Simon, Perényi Gábor az abauji főispán, s még egy pap is Szerdahelyi Máté, a mislei prépost . . . Imre kapitány csakugyan meg akar halni. Családját Ferdinánd gondjaiba ajánlja, Zay Ferencznek lelkére köti, hogy a gyerekeket összeházassítsák, eszébe jutnak szegény atyafiai ott a Zala vármegyei udvarházakban, bírják békességgel örökét, neki úgy is adott az Úr Isten kardja után eleget.¹⁾ Leszámolt tehát a földi gondokkal s nyugodtan várja a halált, hiszen régi ösmerősök, százszor is néztek egymás szemébe. Mire kizöldült a mező s elérkezett a Balassa által dicsőített *«áldott pünkösznek gyönyörű ideje»*, mikor a végbeli vitézek jó hamar lovakon szerte kalandozván, vagdalkoznak, futtatnak, Thelekessy Imre is megívta utolsó harczát a halállal . . . 1560 május 30-án a kassai kapitányság megüresedett. — Eltemették nagy pompával a székesegyház sirboltjába, koporsókövére rá metszették nemzetségének Ferdinánd által kibővített ősi czímerét: oroslán és sas öröködnék a hős álmai felett.

Dr. KOMÁROMY ANDRÁS.

¹⁾ Verancsics VIII. 75, 111, 117. Orsz. levélt. N. R. A. fasc. 121. m. 10. Szádeczky közleménye i. h.